

Het onbeloofde land

Colofon

ISBN: 978 94 6365 099 1

1e druk 2018

© 2018, Paula Brunsveld van Hulten

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

Tel: 058 - 289 48 57

www.elikser.nl

brunsveldvanhulten@gmail.com

Foto omslag: Paula Brunsveld van Hulten

Vormgeving binnenwerk: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Paula Brunsveld van Hulten

Het onbeloofde land

Voor Sanne

Inleiding

Dit is het verhaal van een menselijk leven dat bijna werd vermorzeld door het lot, dat bepaalde dat dat leven juist toen en juist daar ontstond.

De personages en hun verhalen zijn door mij bedacht, maar ingebed in historische gebeurtenissen. Ik heb met de grootste zorgvuldigheid getracht om de omstandigheden en menselijke gevoelens dicht te houden bij reële ervaringen van echte mensen. Daartoe kon ik putten uit research maar ook uit de eigen omgeving, van familie en kennissen. Met name voor de naoorlogse periode, de ‘repatriëring’ en de komst naar het ons onbekende Nederland waren er eigen ervaringen.

De tijd, familie en cultuur waarin je wordt geboren en opgroeit vormt voor een groot deel je identiteit. Een kind slaat van elk contact een indruk op, die het volgende contact kleurt; wat kan hij verwachten, wat kan hij vertrouwen. Zo ontstaat zijn zelfbeeld, zijn gevoel van *belonging*, dat hij er mag zijn. Het kan dramatisch mis gaan in die zelfbeeldvorming, zoals door onderdrukte, vergeten traumatische ervaringen, geen veilig thuis hebben. Dat dit permanente onderhuidse gevolgen kan hebben, leidend tot grote problemen met het leven en relaties, beschrijft dit verhaal.

Ter nagedachtenis van mijn bijzondere moeder Lies Brunsveld-Dijkman speelt haar boek *Het verloren paradijs* een belangrijke rol in mijn verhaal, met enkele door mij erbij verzonnen elementen om in te passen in Jenny’s leven.

Het is universeel herkenbaar, ook voor de huidige migranten in Europa uit Azië, Midden-Oosten en ook Afrika. Velen zijn van geboortegrond gevlucht voor onveiligheid en geweld, anderen denken hier meer rijkdom te vinden. Hoe dan ook, zij allen hebben gevoelens van vervreemding, ontheemdheid. Tenslotte, veel dank aan mijn mee-lezer en lieve man Pieter Dijkmeester.

De meeste Indische Nederlanders die migreerden naar Nederland hebben oorlog, Bersiap, geweld en dood, honger en vernedering meegemaakt. Met vaak een getinte huidskleur, zwart haar en andere gewoonten werden ze door de toen nog zeer blanke samenleving beschouwd en behandeld als vreemd volk.

De Molukkers hebben hun droom, een onafhankelijk Molukken, zien vervliegen.

Het verleden is een vreemd land en bestaat vaak alleen nog in het hoofd van de vertrokken migrant. Het Indonesië van nu heeft een eigen geschiedenis met zijn eigen verwickelingen, die in dit boek ook worden aangetipt, zoals de Chinese bevolkingsgroep als terugkerend politiek mikpunt en de grotere zichtbaarheid van de islam.

Kortom, deze *faction*-roman brengt hopelijk vooral herkenning van menselijke gevoelens. Daarnaast geeft het hoofdstuk “Feiten en Cijfers” meer historische informatie voor wie dat wil.

Paula Brunsveld van Hulten

1 NEDERLANDS-INDIË

Hoofdstuk 1. Jenny

Het kleine meisje speelde aan het grote strand van de Javazee, die haar met haar uitwaaierende branding omarmde. Speel, zolang het nog kan ... lispelden de golven. Aan de horizon groeide het donker.

Hoofdstuk 2. De onderneming

Jenny werd geboren in Malang, Oost-Java. Haar ouders kwamen beiden uit Nederlands-Indische families, blank en bruin door elkaar. Vader Henri Verburgh was landbouwkundig ingenieur en leidde een suikeronderneming op Oost-Java. Haar moeder, Josefen Smaling, had hij ontmoet op een van de uitbundige, zorgeloze feesten in de Simpangsociëteit in Surabaya. Hij was als een blok voor haar gevallen. Ze trouwden nog geen half jaar later, waarna ze haar intrek nam bij hem in het grootste woonhuis op de onderneming. Een goed begin. Kort daarop werd Jenny geboren. Hun geluk was compleet; een mooi kindje, sprekend haar moeder, vertelde de trotse vader aan ieder die dat weten wilde. Het personeel op de onderneming vond het kleine blonde *blanda*-meisje schattig. De witblonde haartjes werden regelmatig bevoeld door de babu's: "*Rambut djagung*" (haar van mais, lichtgeel).

Henri was de administrateur, die de onderneming met de suikerfabriek en rietvelden eromheen bestierde. Als je de fabriek wilde bezoeken dan reed je met de auto vanuit Malang aan de kust over een steeds kleiner en slechter wordende weg zo'n anderhalf uur het binnenland in. De weg leidde door de uitbundige natuur met bomen, planten, langs lichtgroene *sawahs* (rijstvelden) en door de *desa's* (dorpjes) naar de rietvelden met de van veraf zichtbare hoge schoorsteen van de fabriek. Op het terrein stonden Indische huizen – open voorgalerij, getraliede ramen, hoge plafonds, koele stenen vloeren – waar behalve Henri de technische mensen en het administratieve personeel woonden.

In de maanden van oogsten en malen werd het riet gesneden

en op honderden lorries (karretjes op rails) naar de fabriek gereden. De fabriek draaide dan maanden achter elkaar continu met ploegendiensten, en extra ingehuurd arbeiders uit de desa's eromheen. Vrachtwagens reden af en aan om de gevulde suikerzakken te vervoeren naar de inkopende maatschappijen als HVA. De weë lucht van de melasse, die overblijft na de suikerraffinage, is onvergetelijk voor wie het ooit heeft geroken. Het hard en lang doorwerken met elkaar bracht een drukke maar plezierige, haast feestelijke tijd voor de mensen op de onderneming. Er werd samen gegeten, gepraat en ook geborrelt.

Josefien hield het overzicht over het huishouden in hun grote, Indische huis. Ze had daarbij hulp van de babu voor het koken, de was en het schoonmaken. De *kebon* (tuinman) deed allerlei klusjes in en om het huis. Hij had de open voor-galerij voorzien van een *kree* (bamboe rolgordijn) die werd neergelaten tegen te veel middagzon. De hoge plafonds, marmeren vloeren en altijd openstaande getraliede ramen gaven een aangename, koele sfeer. In de achtergalerij waren de *gudangs* (voorraadkamers) voor zaken als rijst, koffie, olie, suiker en meel.

De zorg voor baby Jenny was moeders domein en ook haar meest geliefde bezigheid. Vaak was de oude babu Siem altijd in de buurt om te helpen met haar door *sirih* (betelnoot met bladeren) kauwen rode mond. Als moeder het in de tropen gebruikelijke middagslaapje deed, paste Siem op kleine Jenny, in haar houten babybox met spijlen, in de openlucht. Ze zong Javaanse slaaplidjes. De wind leek mee te neuriën in het geruis van de blaadjes aan de bomen.

In rustiger tijden ging het gezin af en toe naar de kust voor een dagje strand. Ze vertrokken dan heel vroeg, voor de ech-

te warmte. Jenny genoot van de zee; ze kroop zo hard ze kon onder het toezien van haar ouders naar de waterlijn. Iedere golf die vlak voor haar op het strand eindigde probeerde ze te pakken. Toen ze wat later kon lopen, liep vader met haar mee en tilde haar boven de branding op.

Hoofdstuk 3. Oorlog

Jenny was drie jaar oud toen hun paradijselijke leven abrupt veranderde. De Tweede Wereldoorlog bereikte Nederlands-Indië in maart 1942 met het binnenvallen van de Japanse krijgsmacht. Kleine gele mannetjes met petjes reden in colonne op de fiets de steden binnen. Volstrekt niet indrukwekkend, maar binnen de kortste keren had Nederlands-Indië gecapituleerd, werden de legerofficieren naar Australië geëvacueerd en de Nederlandse burgers – zonder enige bescherming – achtergelaten en geïnterneerd in kampen.

Na enkele maanden bezetting werd het jonge gezin uit elkaar gerukt. De Nederlandse mannen, ook Jenny's vader, werden geïnterneerd en gedwongen om ondernemingen, bedrijven en andere belangrijke instellingen draaiende te houden, zonder salaris, met steeds slechter wordende behandeling en voeding. Vrouwen met jongere kinderen werden ook geïnterneerd, in vrouwenkampen. Hoe witter, dus Europees en dus vijand van het Japanse keizerrijk, hoe meer noodzaak van internering, was het Japanse criterium. Weg met de westerse heerschappij.

De meer Aziatisch ogende nicht van vader, Hilda, die een vrij donkere man had, werd met haar drie kinderen ongemoeid gelaten. Zij hoefden niet te worden geïnterneerd, hoewel dat ook te danken was aan de vrij 'schappelijke' beoordeling van de Japanse beoordelaar. Hij had goed gekeken naar Hilda en haar man Charlie. De laatste had zichtbaar Chinees bloed en pikzwart haar. Toen had de Japanner op het registratieformulier voor etniciteit aangegeven: indo-indo. De twee hadden opgelucht ademgehaald en elkaar buiten het kantoortje

geluk gewenst. Als ze wisten hoe moeilijk ook voor hen de tijden zouden worden, altijd op zoek naar eten, met Hilda die blauwe ogen had en dus toch de kans liep alsnog te worden geïnterneerd, hadden ze dat achterwege gelaten.

Jenny en haar moeder werden geïnterneerd in vrouwenkamp Banju Biru¹, een prachtige naam voor een grimmig oord. Banju Biru betekent Blauw Water, naar het diepblauwe en ijskoude kratermeer gelegen in de schitterende natuur van de bergen op Oost-Java. Haar moeder mocht één koffertje meenemen toen ze met Jenny in de vrachtwagen moest klimmen met tientallen andere vrouwen en huilende kinderen. Op het allerlaatste moment griste ze nog Jenny's knuffelpopje mee; dat gebreide popje was Jenny's houvast bij het inslapen. Ze werden op een station gelost waar Japanse soldaten met petjes onbegrijpelijke instructies blaften en de angstige vrouwen en kinderen in goederenwagens zonder ramen duwden.

Waarheen wisten ze niet. Als ze maar bij elkaar bleven, hield Jenny's moeder steeds in gedachten.

Moeders hielden krampachtig de handjes van hun kinderen vast. Desondanks raakten kinderen zoek en moeders gilden in paniek hun namen. De Japanners maakten korte metten met alle zoekpogingen en duwden de mensen als vee in de wagens. Jenny klampte zich aan haar moeder vast in de overvolle wagon die geen zitplaatsen had. De sfeer van angst en de benauwdheid was zo hevig, dat enkele vrouwen in elkaar zakten. Naast hen snikte een vrouw wanhopig; haar zoontje van drie was in het gedrang van haar losgeraakt. Jenny's moeder probeerde haar te troosten:

1 Fictief; Banju Biru was pas in de laatste oorlogsperiode een vrouwenkamp.

“Je zult hem vast wel weer vinden als we aankomen op onze bestemming.” Waar die was wisten ze niet, ook niet wanneer dat zou zijn.

Het was al donker toen de trein tot stilstand kwam. Zes uur had de treinreis geduurd, zonder eten, zonder drinken. Het stonk naar angstzweet, urine en braaksel. De murw geworden vrouwen en kinderen hoorden de wagondeuren openschuiven. Ook hier schreeuwden Japanse soldaten naar hen dat ze moesten opschieten. Er werd getrokken en geduwd, gegild en gehuild. En weer riepen wanhopige moeders de namen van losgeraakte kinderen. De vrouw die Jenny's moeder had geprobeerd te troosten vond haar zoontje niet. Huilend en tegenstribbelend werd ook zij hardhandig een vrachtwagen in geduwd, voor het laatste stuk naar hun eindbestemming: Banju Biru.

Jenny en haar moeder vonden een plek in een van de barakken waar ze in rijen langsliepen, hun thuis voor wat bijna vier lange, troosteloze en altijd angstige, soms vernederende hongerjaren zouden zijn. Hun plek bestond uit een zit- en ligruimte van één bij twee meter op een houten plank, achter een sjofel blauwig dun gordijn. Jenny's moeder schoof het koffertje helemaal naar achteren tegen de muur. Ze trok Jenny tegen zich aan en samen bleven ze verdwaasd en roerloos zitten, totdat een vrouwegezicht naast het gordijn vriendelijk zei: “Net aangekomen?” Haar moeder knikte en kreeg tranen in de ogen: een aardig, normaal iemand in de hel waarin ze waren terechtgekomen. De vrouw lachte scheef: “Welkom in het jappenkamp ... Ik ben er al drie weken en ik ken het klappen van de zweep, ook letterlijk. De jap is een ander mensensoort, alle niet-jappen zijn voor hen

dieren of erger, zeker de blanda's, zoals wij. Het lijkt alsof ze van ons walgen. Hoe minder je opvalt, hoe beter. Dat is de beste raad die ik je kan geven. Ik heb al gevoeld wat er gebeurt als je niet op tijd buigt voor de jap of voor hun heilige keizer in Tokio."

De vrouw kwam naast Jenny zitten. Ze had een dure maar verkreukelde witlinnen jurk aan met smoezelige vlekken en vegen. Ze liep op gymschoenen die aan de voorkant waren opengeknipt. Haar donkere, bijna zwarte haar was samengebonden met een elastiekje. "Ik heet eigenlijk Liliane, maar iedereen noemt me Pop. Omdat ik een van de eersten hier was, fungeer ik zo'n beetje als akela of zoiets. Ik kom morgenochtend terug en dan vertel ik je nog meer van het 'programma' hier." Ze vertrok, Jenny en haar moeder roerloos achterlatend.

"Mijn God, laat dit gauw voorbijgaan ..." maalde het door moeders hoofd. "Mijn kleine meisje mag dit niet meemaken." Ondanks honger en dorst vielen ze op de harde houten planken in slaap. Jenny had het gebreide popje stevig vast.

Pop kwam bij het krieken van de dag weer en maande hen om op te staan en mee te gaan. Pijnlijk stijf van de houten planken liepen ze met nog andere nieuwkomers met haar mee naar het erf, waar honderden vrouwen met en zonder kinderen in de rij stonden, sommige met een klein kommetje in de hand. "Jullie krijgen straks ook een kommetje. Wees daar zuinig op, want verlies komt je duur te staan!" waarschuwde Pop.

De rij eindigde bij de keuken, waar een Nederlandse vrouw was aangewezen voor de keukendienst. Zij vulde ieder kommetje voor de helft met een onduidelijke dunne brij, onder het scherp toezien van een kleine geüniformeerde

Japanner. De nieuwkomers kregen van de jap een leeg kommetje en moesten daarvoor tekenen. Na een half uur in de rij staan, waren ook Jenny en haar moeder aan de beurt. De vrouw reikte de twee kommetjes aan en deze werden, als waren het maatbekers, precies voor de helft gevuld met iets wat op aangelengde pap leek. Na ontvangst ervan moest er diep worden gebogen voor de keizer in Tokio, wiens 'gasten' de geïnterneerden waren.

Jenny lustte het niet, ze vertikte het na één hap om verder te eten. Ze zette het op een huilen en was niet te stoppen. Haar moeder kon het haar niet kwalijk nemen, het was een smakeloze waterige rijstemeelpap die ook zichzelf met moeite naar binnen kreeg. Maar het moest naar binnen, zeker bij haar nog kleine meisje. Ze was radeloos en begon met Jenny mee te huilen. Pop kwam naar haar toe. "Rot, hè? Maar het went wel een beetje, hoor. Als ze echt honger hebben krijgen ze ook dit naar binnen, let maar op. Dan eten ze alles."

Hoofdstuk 4. Kampleven

Het kamp was door de Japanse leiding in blokken verdeeld. De vrouwen waren ingedeeld in ploegen: de keuken, de poepton, de groenten, school, goten graven, vegen, het varken en zo meer. Alleen de allerkleinsten waren vrijgesteld van de vaak zware taken. Iedere ochtend en namiddag moesten de vrouwen en kinderen per blok op de binnenplaats appel staan; ieder moest haar nummer in het Japans opnoemen: *go-juu* (50), *go-juu-ichi* (51), *go-juu-ni* (52), *go-juu-san* (53) ... Iedereen had bij binnenkomst een nummer gekregen, met fonetische uitspraak, als 'service'.

Als er een nummer ontbrak moest er net zolang worden gewacht totdat dat was opgelost, meestal met een afranseling na.

De vrouwen moesten diep buigen, als knipmessen, in de richting van Japan, waar de heilige Keizer immers zetelt. Ze moesten diep buigen voor elke Japanner die ze tegenkwamen in het kamp. Als dat niet gebeurde, werd er weer geranseld. Het eten werd steeds minder en slechter. Hoe minder de kampcommandant aan kosten opvoerde bij het leger, hoe groter de waardering van de top. Immers, het geld was voor de glorieuze strijd, niet voor de minderwaardige gevangenen. Het dagelijkse rantsoen was sober: ontbijt 1 kop stijfselpap; middagmaal 1 kop gekookte rijst en 1 kop 'groentesoep', water met een kleurtje; 's avonds een stuk klef brood of weer de dunne stijfselpap. Honger vulde al gauw de hoofden van het steeds groeiend aantal mensen dat in het kamp leefde.

Honderden vrouwen en tientallen kinderen, baby's en kleuters leefden in kleine gevangencellen met veertien tot